

Tomczak, Andrzej

Zakład Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 1968-1988

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 25 (236), 5-19

1991

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Andrzej Tomczak

ZAKŁAD ARCHIWISTYKI
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU
1968—1988

Organizacja. Na uniwersytecie w Toruniu już w 1951 r. powstała osobna Katedra Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii, a to w związku z wprowadzeniem wówczas na uczelnie kształcenia kadr dla archiwów¹. Wyhabilitowanie się jednego z pracowników Katedry w zakresie archiwistyki (w 1964 r.) oraz wydatne powiększenie ich liczby w latach następnych pozwoliło na stworzenie w ramach Katedry dwóch zakładów: Zakładu Nauk Pomocniczych Historii oraz Zakładu Archiwistyki. Nastąpiło to z początkiem 1968 r.²

W tym samym roku Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego przystąpiło do wprowadzania zmian w strukturach szkół wyższych. W marcu 1969 r. dotarły do Torunia „Zasady organizacji i funkcjonowania instytutów dydaktyczno-naukowych”³. Instytuty takie miały się teraz stać podstawowymi komórkami organizacyjnymi na uniwersytetach. Od 1 VII 1969 r., opierając się na tych przepisach, na UMK w Toruniu zaczął funkcjonować instytut, któremu dano nazwę (odmienną niż w reszcie kraju) „Instytut Historii i Archiwistyki”⁴. Nazwa ta odzwierciedlała sytuację istniejącą w Toruniu, gdzie na kierunku historii UMK rozwinięto specjalizację archiwistyczną i gdzie już funkcjonował Zakład Archiwisty-

---

¹ Dziejom tej Katedry poświęcony jest osobny artykuł obejmujący również początki Zakładu Archiwistyki — A. Tomczak, *Katedra Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii UMK w Toruniu w latach 1951—1971*. AUNC, Historia 8, Toruń 1973, s. 7. Stosunkowo pełną bibliografię publikacji dotyczących Katedry, Zakładu Archiwistyki i specjalizacji archiwistycznej na Uniwersytecie w Toruniu do 1981 r. restawił A. Makowiecki, *Wykaz publikacji dotyczących specjalizacji archiwistycznej na Uniwersytecie M. Kopernika w Toruniu*, [w:] *Problemy kształcenia archiwistów na uniwersytetach. Materiały sesji odbytej 12 IX 1981 r. w Toruniu z okazji 30-lecia specjalizacji archiwistycznej na UMK*, Toruń 1982, s. 144.

² J. Sziling, *Instytut Historii i Archiwistyki UMK w l. 1945—1975*, AUNC, Historia 12, Toruń 1978, s. 20. Piszący te słowa otrzymał nominację na kierownika Zakładu z dniem 1 II 1968 r.

³ *Ibid.*, s. 21.

⁴ *Ibid.*, s. 22.

ki. Instytut uzyskał swoją strukturę wewnętrzną zarządzeniem rektora z 25 II 1970 r.⁵ Wśród 8 zakładów Instytutu miał też działać nadal osobny Zakład Archiwistyki. W tej strukturze Zakład działa do dziś (zwiększyła się tylko liczba zakładów instytutowych).

Obsada personalna i kształcenie młodej kadry. Bezpośrednio po 1968 r. liczba pracowników Zakładu jeszcze nieco wzrosła i jego obsada przedstawiała się wówczas następująco⁶. Kierował Zakładem piszący te słowa. Starszym asystentem, a od 1970 r. po uzyskaniu doktoratu adiunktem był Bohdan Ryszewski (zatrudniony na UMK od 1966 r., poprzednio pracownik Archiwum Państwowego w Kielcach oraz Komitetu Wojewódzkiego PZPR w tymże mieście). W 1974 r. oddelegowano go do Biblioteki Głównej UMK, której kierownictwo objął na szereg lat. Prowadził jednak nadal zajęcia dydaktyczne na specjalizacji archiwistycznej, pozostał też związany z Zakładem tematyką swoich głównych zainteresowań badawczych. Asystentem od 1968 r. był Roman Marchwiński, który wszelako w 1971 r. odszedł do pracy w Muzeum w Lidzbarku. Na jego miejsce zatrudniono w tymże roku Halinę Robótkę, poprzednio pracownika Archiwum Państwowego w Bydgoszczy (1969—1971). Awansowała ona w 1972 r. na starszego asystenta, a w 1980 r., po zrobieniu doktoratu, objęła funkcje adiunkta. W 1970 r. stażystą w Zakładzie został Zbigniew Górski, asystent w rok później, starszy asystent w 1973 r., a od 1978 r. po uzyskaniu doktoratu — adiunkt. W 1973 r. nowym asystentem mianowano Macieja Gołombiowskiego, w latach 1971—1973 pracownika Archiwum Państwowego w Toruniu, który w 1981 r., po zrobieniu doktoratu, awansował na adiunkta.

Osobno wymienić należy Irenę Janosz-Biskupową. Już w 1966 r. była zatrudniona w Katedrze Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii na pół etatu na stanowisku adiunkta. W ramach drugiej połowy etatu kierowała Archiwum Uniwersyteckim. Wkrótce potem przyjęto (już do Zakładu Archiwistyki) Henrykę Duczkowską-Moraczewską ze skierowaniem do pracy w tymże Archiwum, później jednak jej etat oddzielono od Zakładu. Irena Janosz-Biskupowa, po swej habilitacji w 1971 r., objęła stanowisko docenta.

Zakład uzyskał więc już w pierwszym dziesięcioleciu swego istnienia dosyć mocne podstawy kadrowe. Posiadał: jednego profesora od 1973 r., jednego docenta, trzech asystentów, którzy stopniowo robiąc doktoraty przechodzili na stanowiska adiunktów; nie odszedł też całkowicie z Zakładu dr Ryszewski, od roku 1974 dyrektor Biblioteki Głównej UMK.

Lata osiemdziesiąte przyniosły w obsadzie personalnej Zakładu pewne zmiany. W 1980 r. przeszła na emeryturę doc. Irena Janosz-Biskupowa. Powstałą lukę wypełnił wkrótce Bohdan Ryszewski, który w 1986 r. od-

⁵ Ibid.

⁶ Informacje o poszczególnych pracownikach podano za aktami osobowymi w registraturze Instytutu Historii i Archiwistyki.

szedł z Biblioteki Uniwersyteckiej i powrócił w pełni do Zakładu na stanowisko docenta (po habilitacji w 1984 r.). W 1987 r. przestał pracować na uczelni Zbigniew Górski. Wcześniej natomiast, już w 1981 r., przyjęto na starszego asystenta Witolda Szczuczkę, poprzednio pracownika Archiwum Państwowego w Toruniu (1973—1976) oraz Pracowni Konserwacji Zabytków w Toruniu (1976—1981); w 1985 r. po uzyskaniu doktoratu przeszedł na stanowisko adiunkta. W tymże roku starszym asystentem w Zakładzie została mianowana Alina Nikiforuk-Kopiczyńska, zatrudniona od 1981 r. w Zakładzie Historii Polski i Powszechnej XIX—XX w. Wreszcie w 1988 r. docentem kontraktowym została dr Karola Ciesielska, emerytowany dyrektor Archiwum Państwowego w Toruniu.

Na koniec roku 1988 obsadę Zakładu Archiwistyki stanowili więc: jeden profesor (piszący te słowa), dr hab. Bohdan Ryszewski — docent, dr Karola Ciesielska — docent kontraktowy, adiunkci — dr Halina Robótka, dr Maciej Gołombiowski, dr Witold Szczuczko oraz starszy asystent — mgr Alina Kopiczyńska. Wszyscy wymienieni są absolwentami kierunku historii UMK, młodszy także specjalizacji archiwistycznej na tym kierunku. Wszyscy byli też (z wyjątkiem mgr Kopiczyńskiej) dłużej lub krócej (nie krócej jednak niż 2 lata) zatrudnieni w archiwach państwowych zanim stali się nauczycielami akademickimi. Siłą rzeczy ten fakt „postarza” kadrę Zakładu Archiwistyki, wzmacnia jednak wydatnie jej kwalifikacje.

Niezależnie od poprzedniej pracy zawodowej młodych pracowników Zakładu kierowano na staże w archiwach. W swoim czasie Roman Marchwiński przebywał w Archiwum Toruńskim oraz Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie; w tymże Archiwum przebywali także Zbigniew Górski i Halina Robótka, a Alina Kopiczyńska — w Archiwum Państwowym w Łodzi. W latach siedemdziesiątych Robótka, Gołombiowski i Górski wyjeżdżali na krótko do archiwów NRD. Niektórzy asystenci przechodzili kursy bardziej specjalistyczne. Maciej Gołombiowski w 1974 r. odbył kurs „Organizacji, ekonomii i planowania działalności naukowo-informacyjnej” w Moskwie w Instytucie Podwyższania Kwalifikacji Pracowników Informacji, a w 1976 r. brał udział w letniej sesji Centrum Wyzszych Badań nad Cywilizacją Średniowieczną Uniwersytetu w Poitiers we Francji oraz przebywał w Ośrodku Informacji Naukowej PAN w Warszawie. Halina Robótka w 1974 r. ukończyła kurs w zakresie archiwizacji materiałów audiowizualnych w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie.

Wyjazdy zagraniczne w latach osiemdziesiątych miały już w mniejszym stopniu charakter szkoleniowy, a bardziej wiązały się z realizacją planów badawczych. Jeździli: Halina Robótka do RFN (wcześniej ze studentami do Bratysławy), Witold Szczuczko do Berlina Zachodniego (wcześniej do Szwecji), Maciej Gołombiowski do Włoch, Alina Kopiczyńska do ZSRR.

Uzyskiwanie doktoratów (z pracowników Zakładu B. Ryszewski, H. Robótka, Z. Górski doktoryzowali się u A. Tomczaka, M. Gołębiewski u Krystyny Wyczańskiej, W. Szczuczko u Karola Górskiego), staże, kursy, wyjazdy — wszystko to w jakiś sposób podnosiło kwalifikacje młodej kadry. Można stwierdzić, że jest ona dziś dostatecznie przygotowana do pełnienia w sposób należyty swych obowiązków dydaktycznych i do czynnego uczestniczenia w działalności naukowej całego toruńskiego Instytutu Historii i Archiwistyki.

Kształcenie młodej kadry nie ograniczyło się jednak do własnych pracowników. W latach siedemdziesiątych kierownik Zakładu (wspólnie z prof. drem Zygmuntem Kolankowskim z Warszawy, dyrektorem Archiwum PAN) prowadził seminarium doktoranckie, na które uczęszczali archiwiści z różnych archiwów państwowych i niepaństwowych. Doktoraty (poza wymienionymi wyżej) uzyskali: Aniela Przywuska z Archiwum Państwowego w Gdańsku, Zdzisław Chmielewski i Mieczysław Stelmach z Archiwum Państwowego w Szczecinie (u A. Tomczaka) oraz Jan Andrzej Igielski i Halina Zubalowa z Archiwum PAN (u Z. Kolankowskiego). W drugiej połowie lat osiemdziesiątych podjął prowadzenie seminarium doktoranckiego Bohdan Ryszewski. Należy dodać, że poza tymi seminariami uzyskała doktorat z archiwistyki na UMK Maria Lewandowska z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (promotorem był prof. dr Tadeusz Walichnowski). Odbyły się też na UMK habilitacje z zakresu archiwistyki: poza wymienionymi już Janosz-Biskupowej i Bohdana Ryszewskiego, także Czesława Biernata z Archiwum Państwowego w Gdańsku i wspomnianego już Zdzisława Chmielewskiego.

Działalność naukowa. W Zakładzie prowadzono badania przede wszystkim w zakresie archiwistyki⁷. Ich przedmiotem stała się sama archiwistyka, jako odrębna dyscyplina naukowa. Zajmowano się rozwojem tej dyscypliny w Polsce tak od strony instytucjonalnej, jak i narastania jej dorobku i rozwijania się różnych kierunków badań. Wyniki poszukiwań formułowano w ujęciach bardziej syntetyzujących (A. Tomczak)⁸, jak i typowo analitycznych (B. Ryszewski)⁹. Bohdan Ry-

⁷ Tę część artykułu zilustrowano cytowanymi w przypisach konkretnymi pracami. Czytelnik znajdzie tu jednak tylko wybór publikacji nauczycieli akademickich zatrudnionych w Zakładzie Archiwistyki. Pełnej bibliografii należy szukać w: A. Makowiecki, *Bibliografia publikacji pracowników Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika za lata 1945—1965*, AUNC, Historia 12, Toruń 1978, s. 131, *Bibliografia publikacji pracowników UMK za lata 1966—1975*, Toruń 1978; *Bibliografia publikacji pracowników UMK za lata 1976—1985*, Toruń 1990.

⁸ A. Tomczak, *Archiwistyka polska (1918—1969). Z dziejów kształtowania się dyscypliny naukowej i jej nazwy*, Roczn. Bibl. Nar. 7, 1972, s. 127; tenże, *Dostizhenija polskiego archivovedenija v istoričeskom osveščeni*, [w:] *Dostizhenija i razvitie polskiego archivovedenija*, Warszawa 1980, s. 4; tenże, *Główne etapy rozwoju archiwistyki polskiej*, [w:] *Historia i współczesność*, Warszawa 1987, s. 307.

⁹ B. Ryszewski, *O badaniach i dorobku archiwistyki polskiej z lat 1918—1939*, AUNC, Historia 19, Toruń 1984.

szewski poświęcił też osobne studia problemom przedmiotu, zakresu i podziałów archiwistyki, a także metod stosowanych w tej dyscyplinie. Wyszły na ten temat dwie jego książki¹⁰. W związku z potrzebami warsztatowymi archiwistyki narodził się w Zakładzie projekt opracowania retrospektywnej bibliografii archiwistyki polskiej zrealizowany przy dużej współpracy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Polskich; bibliografia została opublikowana w ramach jej wydawnictw¹¹. Wyniki tych wszystkich działań pozwoliły bliżej określić istotę archiwistyki jako dyscypliny naukowej, stworzyły pewien obraz polskiej archiwistyki i umożliwiły podsumowanie jej osiągnięć.

W zakresie teorii i metodyki archiwalnej interesowano się w Zakładzie podstawowymi pojęciami archiwalnymi (B. Ryszewski)¹² oraz podstawowymi zasadami archiwalnymi: zasadą przynależności zespołowej (B. Ryszewski)¹³ oraz zasadą przynależności terytorialnej (A. Tomczak)¹⁴. Szczególnie dużo zajmowano się pomocami archiwalnymi i szerzej — całym systemem informacji archiwalnej. Bohdan Ryszewski próbował wprowadzić typologię tych pomocy polskich i obcych¹⁵, bliżej przyglądał się przewodnikom archiwalnym¹⁶, podobnie jak i Maciej Gołębowski¹⁷. Ten ostatni usiłował spojrzeć na pomoce archiwalne z punktu widzenia nowej dyscypliny — informacji naukowej. Powstały w związku z tym jego mniejsze opracowania¹⁸ oraz bardziej syntetyzujące w postaci osob-

¹⁰ B. Ryszewski, *Archiwistyka — przedmiot, zakres, podział (Studia nad problemem)*, Warszawa 1972, Roczniki TNT, R. 76, cz. 2; tenże, *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, Toruń 1985.

¹¹ J. Pakulski, R. Piechota, B. Ryszewski, *Bibliografia archiwistyki polskiej do r. 1970*. Opr. pod kierunkiem A. Tomczaka, Warszawa 1984.

¹² B. Ryszewski, *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych*, Zesz. nauk. UMK, Historia 5, Toruń 1969, s. 121.

¹³ B. Ryszewski, *Z zagadnień zespołu archiwalnego*, AUNC, Historia 8, Toruń 1973, s. 139.

¹⁴ A. Tomczak, *Archiwalna zasada pertynencji terytorialnej a rozmieszczenie zasobu w archiwach polskich*, Archeion 67, 1979, s. 7.

¹⁵ B. Ryszewski, *Przegląd i systematyka pomocy archiwalnych polskich i obcych publikowanych w ostatnim ćwierćwieczu*, [w:] *Pamiętnik Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu*, cz. 2, 1988, s. 200 (streszczenie).

¹⁶ B. Ryszewski, *Uwagi o dawnych i nowych przewodnikach archiwalnych*, Archeion 78, 1984, s. 31.

¹⁷ M. Gołębowski, *Przewodniki archiwalne i ich miejsce w systemie informacji archiwalnej*, AUNC, Historia 19, Toruń 1984, s. 246.

¹⁸ M. Gołębowski, *Tendencje w zakresie zastosowań nowoczesnych technik i metod informacyjnych w archiwach*, [w:] *Powstawanie—przeptyw—gromadzenie informacji. Materiały I sympozjum nauk dających poznawać źródła historyczne. Problemy warsztatu historyka*, Toruń 1978, s. 123; tenże, *Potrzeby informacyjne użytkowników informacji archiwalnej*, *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 1979, nr 1 (34), s. 85; tenże, *Informatyczne nośniki informacji w archiwum*, AUNC, Historia 16, 1980, s. 47; tenże, *Informatory archiwalne jako narzędzia informacji*, Archeion 78, 1984, s. 19.

nej książki¹⁹. Bohdan Ryszewski zajmuje się metodami opracowywania archiwów prywatnych, a Halina Robótka — akt drugiej Rzeczypospolitej. O niektórych pracach tej ostatniej związanych z problematyką metodyczną będzie mowa jeszcze dalej.

Osobny nurt stanowiły badania nad dziejami archiwów. Andrzej Tomczak opublikował z tego zakresu kilka mniejszych przyczynków²⁰, a także próbę syntezy dziejów archiwów polskich, o której wspomnimy też w innym miejscu. Irena Janosz-Biskupowa natomiast, obok mniejszych artykułów, napisała monografię Archiwum Ziem Pruskich²¹, a Zbigniew Górski dorzucił przyczynek do dziejów Archiwum Starego Miasta Warszawy²². Ostatnio dziejami archiwów rodowych oraz dziejami archiwów na Pomorzu zajął się także Bohdan Ryszewski²³. Irena Janosz-Biskupowa dała duży wkład do powstania *Słownika Biograficznego Archiwistów Polskich*, jako jedna z dwóch jego redaktorów. Słownik został wydany staraniem Naczelnej Dyrekcji Archiwów oraz Stowarzyszenia Archiwistów Polskich²⁴.

Tematy z szeroko pojętej dyplomatyki nowożytnej, powiązanej jak wiadomo blisko z archiwistyką, także stanowiły przedmiot badań pracowników Zakładu. Dla niektórych była to kontynuacja zainteresowań wcześniejszych. Wypowiadano się na temat zakresu dyplomatyki (A. Tomczak)²⁵, stanu badań nad kancelariami pewnego okresu (B. Ryszewski)²⁶ oraz na tematy bardziej szczegółowe — określonych kancelarii lub akt. Z okresu księgi wpisów kancelarią podskarbach pruskich

¹⁹ M. Gołębowski, *System informacji archiwalnej*, Warszawa—Łódź 1985.

²⁰ A. Tomczak, *Fragment Archiwum Gembickich w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, Zap. hist. 37, 1972, z. 3, s. 109; tenże, *Z prehistorii Archiwum Państwowego w Łodzi*, Rocznik Łódzki 37, 1987, s. 35.

²¹ I. Janosz-Biskupowa, *Archiwum Ziem Pruskich*, Warszawa 1971, Rocznik TNT; zob. też tenże, *Archiwa uniwersyteckie w Polsce Ludowej 1945—1966*, Archeion 48, 1968, s. 99 oraz *Archiwa stanowe w Polsce i niektórych krajach ościennych*, AUNC, Historia 8, Toruń 1973, s. 123.

²² Z. Górski, *Inwentarz ksiąg miejskich miasta Starej Warszawy z lat 1670—1672 opracowany przez Stefana Hankiewicza*, Teki Archiwalne 18, 1981, s. 43.

²³ B. Ryszewski, *Archiwa i biblioteki naukowe na obszarze Pomorza Wschodniego w latach 1945—1985*, [w:] *Rozwój nauki na Pomorzu Wschodnim w latach 1945—1985*, Toruń 1986, s. 145.

²⁴ *Słownik Biograficzny Archiwistów Polskich*, t. 1, red. nauk. M. Bielińska, I. Janosz-Biskupowa, Warszawa—Łódź 1988.

²⁵ A. Tomczak, *W sprawie zakresu dyplomatyki*, [w:] *Pamiętnik X Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie 17—21 września 1968. Referaty 2*, Warszawa 1968, s. 330.

²⁶ B. Ryszewski, *Rozwój form kancelaryjnych w Polsce w XIX i XX wieku. Stan badań i postulaty badawcze*, [w:] *Nauki pomocnicze historii na XI Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, pod red. A. Tomczaka, Warszawa—Łódź 1976, s. 74.

zajmował się Roman Marchwiński²⁷, kancelarią miasta Warszawy Zbigniew Górski²⁸. Ostatnio Maciej Gołombowski zainteresował się kancelarią biskupstwa chełmińskiego²⁹, a Witold Szczuczko podjął się monograficznego opracowania recesu jako określonej formy kancelaryjnej. Z okresu akt spraw kancelarią rosyjską panującą na części ziem polskich w latach 1867—1915 zajmuje się Alina Kopiczyńska³⁰. Specjalistami od kancelarii tego okresu są też Bohdan Ryszewski i Karola Ciesielska.

Powstawały także artykuły informacyjne o różnych rodzajach akt lub ich zespołach archiwalnych, czy fragmentach zespołów: Macieja Gołombowskiego³¹, Bohdana Ryszewskiego³², Haliny Robótki³³. Tę ostatnią interesowała specjalnie dokumentacja techniczna i geodezyjno-kartograficzna³⁴ również w aspekcie zagadnień stawianych przez metodykę archi-

²⁷ R. Marchwiński, *akta podskarbach pruskich z przelomu XVI—XVII w. w Archiwum Toruńskim*, Zesz. nauk. UMK, Historia 5, Toruń 1969, s. 33.

²⁸ Z. Górski, *Materiał pisarski i oprawy ksiąg miejskich sądowych miasta Starej Warszawy*, AUNC, Historia 16, Toruń 1980, s. 117; tenże, *Organizacja kancelarii miejskiej Starej Warszawy i system pracy pisarzy miejskich*, Archeion 76, 1983, s. 19; tenże, *Ze studiów nad kancelarią miejską Starej Warszawy*, AUNC, Historia 19, Toruń 1984, s. 115.

²⁹ Pierwszym śladem tych zainteresowań jest publikacja: *Kilka uwag o testamentach z XVII i XVIII wieku w księgach biskupstwa chełmińskiego*, [w:] *W kręgu stanowych i kulturowych przeobrażeń Europy Północnej w XIV—XVIII w.*, pod red. Z. H. Nowaka, Toruń 1988, s. 159.

³⁰ Pierwszy artykuł na ten temat opublikowała pod panieńskim nazwiskiem Nikiforuk: *Kancelaria Rządu Gubernialnego Łomżyńskiego z lat 1867—1918*, Archeion 78, 1984, s. 163; drugi — *Kancelaria Gubernatora Łomżyńskiego w latach 1867—1918 — funkcje i procesy aktotwórcze*, Archeion 84, 1988, s. 37 — już pod nazwiskiem: Kopiczyńska.

³¹ M. Gołombowski, *akta gruntowe i budowlane miasta Torunia (1793—1961) i ich wartość badawcza*, Zap. hist., 41, 1976, z. 4, s. 139.

³² B. Ryszewski, *Zbiór archiwaliów w Muzeum Świętokrzyskim w Kielcach*, Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach 2, 1964, s. 375 (wspólnie z T. Maszczyńskim); *Materiały do dziejów powstania styczniowego w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach*, Archeion 40, 1964, s. 23 (wspólnie z E. Wirską).

³³ H. Robótka, *Rysunki techniczne XVI—XVIII wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Toruniu*, AUNC, Historia 8, Toruń 1973, s. 109; tejsze, *Zbiory kartograficzne Biblioteki Głównej UMK w Toruniu*, [w:] *Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu M. Kopernika* 3, Toruń 1986 (wspólnie z L. Popławską); tejsze, *Kilka uwag o źródłach kartograficznych do badań dziejów Bydgoszczy (na marginesie artykułu A. Mietza)*, Prace Komisji Historycznej BTN — w druku.

³⁴ H. Robótka, *Uwagi o polskiej instrukcji kartograficznej*, Archeion 63, 1975, s. 7; tejsze, *O znaczeniu studiów nad procesami mapotwórczymi dla selekcji map*, AUNC Historia 16, 1980, s. 29; tejsze, *Kilka problemów z zakresu gromadzenia dokumentacji geodezyjno-kartograficznej*, AUNC 19, 1984, s. 235; tejsze, *O metodach selekcji materiałów archiwalnych* [komunikat na IX Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii w październiku 1984 r.], (w druku).

walną. Andrzej Tomczak opracował kartografię Torunia z okresu staropolskiego³⁵.

Pracownicy Zakładu Archiwistyki byli i są w większości jednak także historykami sensu stricto. Zajmują się pewnymi okresami dziejów (I. Janosz-Biskupowa, M. Gołębowski, W. Szczuczko, A. Tomczak, K. Ciesielska — okresem staropolskim; B. Ryszewski i K. Ciesielska — stuleciem dziewiętnastym) i to najczęściej w aspekcie regionalnym lub lokalnym (B. Ryszewski — Kieleckie, M. Gołębowski, W. Szczuczko, K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa — Prusy Królewskie, Z. Górski — Warszawa, A. Tomczak — Toruń). Powstawały w tym zakresie najczęściej małe formy, szczególnie dużo biogramów publikowanych w różnych słownikach biograficznych ogólnopolskich (*Polski Słownik Biograficzny*, *Słownik Biograficzny Archiwistów Polskich*) oraz regionalnych (*Słownik Pomorza Nadwiślańskiego*, *Zasłużeni ludzie dawnego Elbląga*, *Toruńscy twórcy nauki i kultury 1945—1985*).

Powstawały też prace większe. Witold Szczuczko napisał rozprawę *Sejm warszawski 1563/1564 a ruch egzekucyjny w Prusach Królewskich*³⁶, Maciej Gołębowski studium o lokacjach miast na prawie chełmińskim³⁷, Bohdan Ryszewski o ruchu chłopskim w guberni radomskiej w przededniu wybuchu powstania styczniowego oraz o wyborach do sejm na Kielecczyźnie w 1947 r.³⁸

Osobno trzeba odnotować udział Bohdana Ryszewskiego i Haliny Róbtki w opracowywaniu bibliografii polskiej myśli społecznej i politycznej przygotowywanej jako komputerowa baza danych. Prace te są prowadzone w ramach problemu resortowego, którym kieruje prof. Mieczysław Wojciechowski z Instytutu Historii i Archiwistyki UMK.

Trzeba wreszcie dodać, że Bohdan Ryszewski w okresie swego dyrek-

³⁵ A. Tomczak, *Rękopiśmienne plany miast dawnej Rzeczypospolitej w zbiorach Biblioteki Królewskiej w Kopenhadze*, Kwart. Archit. i Urb. 16, 1971, nr 2/3, s. 225 (wspólnie z Z. H. Nowakiem); tenże, *Plany Torunia z czasów Księstwa Warszawskiego (1807—1815)*, Zap. hist. 38, 1973, z. 1, s. 171; tenże, *Źródła kartograficzne do dziejów Torunia z przelomu XVIII i XIX wieku*, AUNC, Historia 9, 1973, s. 175; tenże, *Nowo odkryte źródło do historii Ratusza Staromiejskiego w Toruniu*, Roczn. Muzeum w Toruniu 7, 1980 (wspólnie z M. Arszyńskim); tenże, *O najdawniejszych planach miasta Torunia*, Zap. hist. 45, 1980, z. 3, s. 101; tenże, *Źródła kartograficzne do oblężenia przez Szwedów Torunia w 1703 r.*, Zap. hist. 47, 1982, s. 227; tenże, *Plan okolicy bramy Mariackiej w Malborku z 1650 r.*, AUNC, Historia 20, Toruń 1985, s. 31 (wspólnie z Z. H. Nowakiem).

³⁶ W druku w wydawnictwach TNT.

³⁷ M. Gołębowski, *Lokacje miast na prawie chełmińskim*, [w:] *Studia Culmensia Historico-Juridica*, pod red. Z. Zdrójkowskiego, t. 1, Toruń 1990, s. 229—333.

³⁸ B. Ryszewski, *Ruch chłopski w latach 1861—1862 w guberni radomskiej*, Rocznik Świętokrzyski 2, 1971, s. 18; tenże, *Wybory do Sejmu ustawodawczego w styczniu 1947 r. w województwie kieleckim*, [w:] *Kielecczyzna w walce o lepsze jutro*, Warszawa 1969, s. 116.

torstwa w Bibliotece Uniwersyteckiej interesował się też bibliotekoznawstwem i ogłosił kilka pozycji z tego zakresu³⁹.

Znaczne było zaangażowanie pracowników Zakładu w publikację źródeł historycznych. Andrzej Tomczak kontynuował dawniej już prowadzone prace nad edycją lustracji dóbr królewskich Wielkopolski i Kujaw. Wydał jeden tom lustracji z 1789 r.⁴⁰ zredagował tom lustracji 1569—1665 oraz tom lustracji 1616—1620⁴¹. Irena Janosz-Biskupowa brała udział w edycji *Akt Stanów Prus Królewskich* oraz wspólnie z Karolą Ciesielską opublikowała *Księgę komturstwa gdańskiego*⁴². Bohdan Ryszewski wydawał źródła do dziejów regionu kieleckiego⁴³, Witold Szczuczko (wspólnie z Karolem Górskim) — tabliczki woskowe zachowane z czasów średniowiecza w toruńskim archiwum⁴⁴, a Maciej Gołemiowski (też wspólnie z Karolem Górskim) — *Wykaz prebend kościelnych Torunia z 1541 r.*⁴⁵

Wymienione wyżej i pominięte tu inne prace wychodziły w rozmaitych wydawnictwach ogólnopolskich i regionalnych oraz lokalnych toruńskich. Dużo publikowano w „Archeionie”, „Archiwiście”, „Zapiskach Historycznych”. Zakład Archiwistyki przygotował też kilka własnych zeszytów w serii *Acta Universitatis Nicolai Copernici* — Historia, mianowicie tomy V (1969), VIII (1973), XVI (1980), XIX (1984)⁴⁶ oraz tom niniejszy. Wypełniły je publikacje pracowników Zakładu Archiwistyki, Archiwum UMK oraz niekiedy także pracowników Zakładu Nauk Po-

³⁹ M.in.: tenże, *Uwagi o funkcjonalności gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, [w:] *Studia o działalności i zbiorach Biblioteki UMK*, cz. 1, Toruń 1980, s. 49; tenże, *Zarys dziejów Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w latach 1945—1985*, [w:] *Studia o działalności i zbiorach Biblioteki UMK*, t. 5, Toruń 1989; B. Ryszewski był też redaktorem i współautorem skryptu *Przysposobienie biblioteczne*, Toruń 1978.

⁴⁰ A. Tomczak, *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1789*, cz. 3. *Województwa łęczyckie i brzesko-kujawskie*, Warszawa 1977 (przy współpracy Z. Kędzierskiej).

⁴¹ Tenże, *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1659—1665*. Cz. 1, *Województwa poznańskie i kaliskie*, Wrocław 1978, wyd. C. Ohryzko-Włodarska; *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1616—1620*, wyd. Z. Górski, R. Kabaciński, J. Pakulski (w Ossolineum w druku).

⁴² *Księga komturstwa gdańskiego*, wyd. I. Janosz-Biskupowa, K. Ciesielska, Warszawa 1985.

⁴³ B. Ryszewski, *Materiały i dokumenty z 1945—1946*, [w:] *Kielecczyzna w walce o lepsze jutro*, Warszawa 1969, s. 227 (wspólnie z S. Marcinkowskim).

⁴⁴ *Tabliczki woskowe miasta Torunia ok. 1350 — I poł. XVI w.*, wyd. K. Górski, W. Szczuczko, Toruń 1980. W związku z tym wydawnictwem publikował (też wspólnie z K. Górskim): *Die Wachstafeln der Stadt Toruń als Quelle zur Stadtgeschichte*, *Hansische Studien*, Bd 6, Weimar 1984, s. 214 oraz obszerną polemikę z T. Jasińskim i J. Tandeckim na łamach *Studiów Źródłoznawczych*.

⁴⁵ *Wykaz prebend kościelnych Torunia z 1541 r.*, wyd. M. Gołombowski i K. Górski, *Zap. hist.*, 42, 1977, z. 4, s. 149.

⁴⁶ Zeszyty naukowe UMK. Nauki Humanistyczno-społeczne — Historia zeszyt 5, 1969; AUNC, Historia 8, 1973, Historia 16, 1980, Historia 19, 1984. W podtytułach tych tomów umieszczano: „Archiwistyka i Nauki pomocnicze historii”.

mocniczych Historii. Czasem udało się też wydać osobny tom zbierający pokłosie sesji organizowanej przez Zakład⁴⁷.

Oczywiście pracownicy Zakładu interesowali się kształceniem kadr archiwalnych w Polsce i na świecie i na ten temat zabierali wielokrotnie głos⁴⁸. Potrzeby w zakresie kształcenia (choć nie tylko) leżały również u genezy szeregu konferencji organizowanych przez Zakład, (często wspólnie z Zakładem Naukowym Archiwistyki Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych), gromadzących przedstawicieli uczelni, na których funkcjonują specjalizacje archiwistyczne. Niekiedy, jak w 1971 oraz w 1981 r., spotkania te miały specjalny program związany z dwudziestolecie a następnie trzydziestolecie istnienia takiej specjalizacji w Toruniu. Pierwsza większa konferencja poświęcona problemom dydaktycznym odbyła się w 1976 r., kolejne w latach 1979, 1981, 1984 i 1987⁴⁹. Niekiedy organizowano sesje z okazji Tygodnia Archiwów — w 1979 r. wspólnie z Archiwum Państwowym w Toruniu, w 1989 r. wspólnie z Zakładem Naukowym Archiwistyki Naczelnej Dyrekcji. Często tym konferencjom towarzyszyły wystawy literatury archiwalnej urządzone przez Bibliotekę Główną UMK. Ale były też posiedzenia i sesje poświęcone jakiejś konkretnej problematyce naukowej, jak ta z 1968 r. na temat przedmiotu, zakresu i podziału archiwistyki, lub wybitnemu archiwście, jak ta z 1986 r. dla uczczenia rocznicy urodzin i śmierci Ryszarda Mienickie-

⁴⁷ Wypada zwrócić uwagę na tom *Problemy kształcenia archiwistów na uniwersytetach*, pod red. A. Tomczaka, Toruń 1982 zawierający materiały sesji odbytej w Toruniu 12 IX 1981 r. obrazujące stan specjalizacji archiwistycznych kierunków historii na uniwersytetach polskich.

⁴⁸ Do najważniejszych wypowiedzi na ten temat należą: A. Tomczak, *Kształcenie archiwistów w Polsce i innych krajach europejskich*, Archeion 66, 1978, s. 29; tenże, *Problemy kształcenia archiwistów w literaturze światowej lat 1976—1984*, Archeion 81, 1986, s. 171; I. Janosz-Biskupowa, *Kształcenie archiwistów na uniwersytetach polskich*, Archeion 67, 1978, s. 25; B. Ryszewski, *Wpływ współczesnych tendencji rozwoju archiwistyki na uniwersyteckie kształcenie archiwistów*, [w:] *Problemy kształcenia archiwistów na uniwersytetach*, s. 21. Poszczególne problemy związane z kształceniem archiwistów poruszali także w osobnych wypowiedziach na łamach Archiwisty lub w referatach na sesjach w Toruniu, na Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Przemyślu w 1986 r., na sesji poświęconej Franciszkowi Paprockiemu w Poznaniu w 1988 r., także młodszy pracownicy: Z. Górski, M. Gołębowski, H. Robótka, W. Szczuczko. Zaczęto się też zajmować już dziejami tego kształcenia — zob. A. Tomczak, *Kształcenie kandydatów do pracy w archiwach w pierwszych latach Polski Ludowej. Działalność Adama Stebelskiego*, AUNC, Historia 16, Toruń 1980, s. 7.

⁴⁹ Sprawozdania z tych konferencji z reguły pisane przez pracowników Zakładu Archiwistyki publikowane były na łamach Archeionu i Zapisek Historycznych; opublikowane do 1981 r. (włącznie) zestawili (nie wszystkie jednak) A. Makowiecki, *Wykaz publikacji dotyczących specjalizacji archiwistycznej na Uniwersytecie M. Kopernika w Toruniu*, [w:] *Problemy kształcenia archiwistów na uniwersytetach*, s. 144. Konferencja z 1984 r., zob.: M. Gołębowski, *Sesja poświęcona problemom kształcenia archiwistów* (Toruń 19 X 1984), Archeion 81, s. 326. Sprawozdanie z sesji w 1987 r. w druku w Archeionie.

go⁵⁰. O innych jeszcze konferencjach będzie mowa dalej przy charakteryzowaniu współpracy Zakładu Archiwistyki z innymi instytucjami.

Przeważały generalnie spotkania o tematyce dydaktycznej, co wiązało się z ogólnymi zadaniami dydaktycznymi Zakładu prowadzącego specjalizację archiwistyczną na studiach stacjonarnych oraz zaocznych, a od 1973 r. także na studiach podyplomowych. Ta działalność znalazła jednak już swoje odzwierciedlenie w literaturze⁵¹ i dlatego zostanie tu pominięta. Należy wspomnieć jedynie o pomocach dydaktycznych opracowanych w Zakładzie dla studentów specjalizacji. Powstanie wielu z nich wiąże się bowiem bezpośrednio z prowadzeniem odpowiednich badań naukowych.

Już na jednym z pierwszych spotkań przedstawicieli uniwersytetów kształcących archiwistów w Toruniu w 1976 r. zarysowano program przygotowania takich pomocy. Realizacja tego programu w części przydzielonej Toruniowi doprowadziła do wydania szeregu publikacji. Wyszły dwa skrypty z serii „Rozwój form kancelaryjnych i współczesne rodzaje dokumentacji archiwalnej” pióra pracownika Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie Heleny Karczowej — jeden, i Haliny Robótki — drugi⁵². Pierwszy poświęcony materiałom audiowizualnym, drugi geodezyjno-kartograficznym. Halina Robótka przygotowała również skrypt *Opracowywanie dokumentacji geodezyjno-kartograficznej, technicznej i audiowizualnej*⁵³, a Maciej Gołombiowski — *Wprowadzenie do informacji naukowej (dla archiwistów)*⁵⁴. Wyszedł również *Zarys dziejów archiwów polskich* pióra Andrzeja Tomczaka, najpierw w dwóch osobnych częściach w 1974 i 1980 r., a następnie w formie nieco rozszerzonej w jednym tomie w 1982 r.⁵⁵

⁵⁰ H. Robótka, *Uroczystość stulecia urodzin profesora Ryszarda Mienickiego*, Zap. hist., 53, 1988, z. 1, s. 195.

⁵¹ Por. cyt. w przypisie 49 bibliografię A. Makowieckiego. Do ważniejszych opracowań należą: B. Ryszewski, *Specjalizacja archiwistyczna na Uniwersytecie M. Kopernika w Toruniu i jej absolwenci w latach 1951—1967*, Zesz. nauk. UMK, Historia 5, Toruń 1969, s. 121; A. Tomczak, *Specjalizacja archiwistyczna na UMK w Toruniu w latach 1951—1981*, [w:] *Problemy kształcenia archiwistów na uniwersytetach*, s. 9; M. Gołombiowski, *Metodyka prowadzenia zajęć z archiwistyki na specjalizacji archiwistycznej w UMK w Toruniu (wybrane zagadnienia)*, ibid., s. 47; M. Gołombiowski, H. Robótka, *Dziesięć lat Studium Podyplomowego Archiwistyki w Toruniu (1973—1983)*, Archeion 80, 1986, s. 293.

⁵² H. Karczowa, *Rozwój form kancelaryjnych i współczesne rodzaje dokumentów archiwalnych. Dokumentacja wizualna i audialna (fotografie, filmy, nagrania)*, Toruń 1979; H. Robótka, *Rozwój form kancelaryjnych i współczesne rodzaje dokumentów archiwalnych. Dokumentacja geodezyjno-kartograficzna*, Toruń 1984.

⁵³ H. Robótka, *Metodyka archiwalna. Opracowanie dokumentacji geodezyjno-kartograficznej, technicznej, fotografii i nagrań*, Toruń 1988.

⁵⁴ M. Gołombiowski, *Wprowadzenie do informacji naukowej (dla archiwistów)*, Toruń 1991.

⁵⁵ A. Tomczak, *Zarys dziejów archiwów polskich*, cz. 1. *Do wybuchu I wojny światowej*, Toruń 1974 (dodruk — 1975); *Zarys dziejów archiwów polskich*, cz. 2,

W latach 1985—1987 przygotowano w Zakładzie podręcznik archiwistyki przeznaczony dla studentów specjalizacji archiwistycznej na uniwersytetach polskich. Jego część pierwszą — *Teoria i metodyka archiwalna* opracowali Halina Robótka i Bohdan Ryszewski, część drugą — *Dzieje archiwów i ich współczesna organizacja* — Andrzej Tomczak. Część ta jest nowym uzupełnionym wydaniem wspomnianego wyżej *Zarysu dziejów archiwów polskich* z 1982 r.⁵⁶

Powstały również w Zakładzie dwa przewodniki metodyczne: Bohdana Ryszewskiego do przedmiotu „archiwistyka” i Andrzeja Tomczaka do przedmiotu „rozwoj form kancelaryjnych”⁵⁷.

Udział w życiu archiwalnym kraju i w życiu toruńskiego ośrodka naukowego. W swej działalności, nie tylko dydaktycznej, Zakład Archiwistyki współpracował z wielu instytucjami, także towarzystwami naukowymi, przede wszystkim z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych. O niektórych przejawach tej współpracy była już mowa poprzednio. Konsultowano się w sprawie programów nauczania, organizowano razem praktyki studenckie w archiwach. Kierownik Zakładu przez całe dwudziestolecie był (i jest nadal) członkiem Rady Archiwalnej przy Naczelnym Dyrektorzem Archiwów, a w latach siedemdziesiątych wchodził w skład Centralnej Komisji Metodycznej przy Naczelnej Dyrekcji (ostatnio do tej Komisji wchodzi Bohdan Ryszewski). Andrzej Tomczak i Irena Janosz-Biskupowa w swoim czasie brali także udział w pracach Rady Redakcyjnej wydawnictw tego urzędu. Andrzej Tomczak współdziałał z jego Zakładem Naukowym Archiwistyki oraz Działem Wydawniczym przy przygotowywaniu do publikacji przewodników po archiwach. Wchodzi też do Rady Redakcyjnej „Archeionu”, organu Naczelnej Dyrekcji.

Współpraca z „Archeionem” realizuje się też i w inny sposób. Przez wiele lat Andrzej Tomczak sporządzał dla tego czasopisma sprawozdania z niektórych czasopism zagranicznych, później zastąpili go lub uzupełnili Halina Robótka, Maciej Gołombiowski, ostatnio także Alina Kopiczyńska⁵⁸.

Od wybuchu I wojny światowej do r. 1978, Toruń 1980; *Zarys dziejów archiwów polskich*. Wyd. 2 popr. i rozsz., Toruń 1982. Tenże jest autorem rozdziału o archiwach w syntezie-podręczniku skierowanym do szerszego odbiorcy: *Archiwa i ich wkład do nauki polskiej*, [w:] *Historia nauki polskiej*, pod red. B. Suchodolskiego, t. IV 1863—1918, cz. 1, Wrocław 1987, s. 545.

⁵⁶ H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989.

⁵⁷ A. Tomczak, *Rozwoj form kancelaryjnych i współczesne rodzaje materiałów archiwalnych. Przewodnik metodyczny*, Poznań 1978; B. Ryszewski, *Archiwistyka. Przewodnik metodyczny*, Poznań 1979.

⁵⁸ H. Robótka pisze sprawozdania z słowackiego czasopisma „Slovenska Archivistika”. M. Gołombiowski z francuskiego „Bibliothèque de l'École des Chartes i międzynarodowego Revue de l'Unesco pour la science de l'information, la bibliothéconomie et l'archivistique”, zaś A. Kopiczyńska z radzieckiego „Sovetske Archivy”.

Innym przejawem współpracy z archiwami państwowymi jest udział pracowników Zakładu w działalności zespołów badawczych powoływanych przez władze archiwalne. Maciej Gołombowski od wielu lat uczestniczy w kierowanym przez Stanisława Nawrockiego zespole „Informatyka i archiwa”, a Alina Kopiczyńska podjęła współpracę z zespołem Franciszki Ramotowskiej zajmującym się kancelarią rosyjską na ziemiach polskich. Zatrudniona od niedawna w Zakładzie Karola Ciesielska sama jest kierownikiem podobnego zespołu zajmującego się kancelariami urzędów i instytucji okresu księgi wpisów.

Szerszy udział Zakładu i jego pracowników w życiu naukowym kraju realizuje się też poprzez współpracę z Polskim Towarzystwem Historycznym. Przy jego Zarządzie Głównym działa Komisja Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii. Kierownik Zakładu stał na jej czele dwukrotnie na początku i w końcu lat siedemdziesiątych (obecnie kieruje nią B. Ryszewski). Udało się wówczas zorganizować wspólnymi siłami Komisji i Zakładu dwie konferencje poświęcone stanowi opracowania i udostępnienia akt w archiwach — państwowych (w 1971 w Toruniu) oraz niepaństwowych (w 1972 w Radomiu)⁵⁹. Kierownik Zakładu, jako przewodniczący Komisji, organizował też w 1977 r. w Gdańsku, wspólnie z Zakładem Naukowym Archiwistyki Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, sesję poświęconą omówieniu projektu uniwersyteckiego kierunku archiwistyki⁶⁰, a w 1979 r. w Łodzi inną sesję z okazji sześćdziesięciolecia pierwszego dekretu o archiwach państwowych oraz jubileuszu Archiwum Państwowego w Łodzi⁶¹.

W powszechnych zjazdach historyków urządzanych przez Polskie Towarzystwo Historyczne brali udział z referatami: Andrzej Tomczak (1968) oraz Bohdan Ryszewski (1974, 1984 i 1989). Podczas takiego Zjazdu w Toruniu, który odbył się w 1974 r. na Zakładzie ciążył obowiązek zorganizowania obrad „Colloquium J” Komisji Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii⁶².

Pracownicy Zakładu Archiwistyki zaznaczyli też swoją obecność w pracach miejscowego toruńskiego Oddziału Stowarzyszenia Archiwistów Polskich oraz w pracach Zarządu Głównego tego Stowarzyszenia. Kierownik Zakładu był do roku 1988 jego viceprezesem. W tym charakterze redagował memoriał o stanie archiwów polskich przygotowany

⁵⁹ Zob. *Archiwa warsztatem pracy historyka*, cz. I, Toruń 1971; cz. II, Toruń 1972. Na pierwszej z tych sesji referat pt. *Stan opracowania i udostępnienia zasobów archiwów państwowych* wygłosili I. Janosz-Biskupowa i B. Ryszewski.

⁶⁰ Zob. *Uniwersyteckie kształcenie archiwistów*, Warszawa—Łódź 1978.

⁶¹ Zob. *Sześćdziesięciolecie polskich archiwów państwowych. Materiały z sesji Łódź 10 XI 1979 r.*, red. nauk. A. Tomczak, Warszawa 1981.

⁶² I. Janosz-Biskupowa, *Colloquium Komisji Archiwalnej i Nauk Pomocniczych Historii PTH w Toruniu*, Archeion 63, 1975, s. 315. Materiały z Colloquium zob. przypis 26 do niniejszego artykułu.

przez niego wspólnie ze specjalną komisją Stowarzyszenia w 1981 r.⁶³ oraz brał udział w dniach 11—12 grudnia tego roku w Kongresie Kultury Polskiej w Warszawie, składając do protokołu informację o znaczeniu i potrzebach archiwów. Wydatny udział pracownicy Zakładu wzięli w Pierwszym Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich, który odbył się w Przemyślu w 1986 r. Andrzej Tomczak, Bohdan Ryszewski, Halina Robótka, Maciej Gołębowski i Witold Szczuczko byli wygłoszonych tam referatów autorami lub współautorami⁶⁴.

Żywy też był udział niektórych pracowników Zakładu (A. Tomczak, B. Ryszewski, M. Gołębowski) w organizowanych przez Józefa Szymańskiego konferencjach poświęconych naukom pomocniczym historii najpierw w Wiśle, następnie w Kazimierzu nad Wisłą⁶⁵.

Halina Robótka i Andrzej Tomczak współpracują też od lat z Zespołem Historii Kartografii Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Na corocznych konferencjach tego Zespołu wygłaszali nieraz referaty, cały zaś Zakład Archiwistyki brał udział w organizowaniu w Toruniu dwóch takich konferencji: w 1978 oraz w 1987 r.⁶⁶

W ramach swego macierzystego Instytutu Historii i Archiwistyki na UMK Zakład Archiwistyki, stanowiący oparcie dla osobnej specjalizacji archiwistycznej na kierunku historii, posiadał specjalną pozycję. Wyrazem jej był fakt, że kierownik Zakładu niemal przez całe dwudziestolecie był wicedyrektorem Instytutu (w 1987 r. jego miejsce w Dyrekcji zajęł Bohdan Ryszewski). Zakład dał też pewien wkład własny w organizację jednej z komórek ogólnouczelnianych, mianowicie Archiwum Uniwersyteckiego. Już wspomniano, że Irena Janosz-Biskupowa, adiunkt w Zakładzie, prowadziła równocześnie to Archiwum. Uporządkowano je wówczas, a następnie, w latach siedemdziesiątych, uzyskano dlań odpowiedni status w ramach uczelni. Później kierownictwo Archiwum przejęła Henryka Duczkowska-Moraczewska, uczenica Janosz-Biskupowej⁶⁷. Zakład nadal utrzymuje patronat nad Archiwum, a jego kierownik jest przewodniczącym Rady Archiwum.

⁶³ A. Tomczak, *Stan i sprawy archiwów i narodowego zasobu archiwalnego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Nauka Polska, 1981, nr 9/10, s. 23.

⁶⁴ *Pamiętnik Pierwszego Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich w Przemyślu w r. 1986* — w druku.

⁶⁵ Zakład Archiwistyki był też współorganizatorem jednej z tych konferencji, mianowicie w Kazimierzu Dolnym w r. 1976 i w Toruniu opublikowano materiały sesji: *Powstanie—przeptyw—gromadzenie informacji. Materiały I Symposium nauk dających poznawać źródła historyczne. Problemy warsztatu historyka*, Z przedmową J. Szymańskiego i A. Tomczaka, Toruń 1978.

⁶⁶ J. Jańczak, *IV Ogólnopolska Konferencja Kartograficzna*, Archeion 70, 1980, s. 353; H. Robótka, *XII Ogólnopolska konferencja historyków kartografii*. Toruń 16—17 X 1987, Zap. hist. 53, 1988, z. 3—4, s. 146.

⁶⁷ H. Duczkowska-Moraczewska doktoryzowała się u I. Janosz-Biskupowej z pracy: *Kancelaria i archiwa uniwersyteckie w Polsce Ludowej*, Toruń 1982.

Nauczyciele akademicy zatrudnieni w Zakładzie zaznaczyli również swoją obecność w życiu toruńskiego środowiska naukowego i to w różny sposób. Irena Janosz-Biskupowa stała w swoim czasie na czele Sekcji Archiwalnej miejscowego Oddziału Towarzystwa Historycznego. Andrzej Tomczak przez trzy kadencje (od 1967 r.) prezesował temu Oddziałowi. Halina Robótka, Maciej Gołombiowski i Witold Szczuczko pełnili i pełnią w jego zarządzie funkcje skarbników. W Toruńskim Towarzystwie Naukowym Andrzej Tomczak na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych przewodził Komisji Wydawnictw Popularnonaukowych, która wówczas zajmowała się publikowaniem „Biblioteczki Kopernikańskiej”; w latach 1982—1988 stał na czele Wydziału I Towarzystwa. Maciej Gołombiowski sekretarzuje Komisji Historycznej funkcjonującej przy Wydziale I. Te rozliczne powiązania Zakładu ułatwiały również organizowanie rozmaitych imprez naukowych, często wspólnych. Trzeba wreszcie dodać, że zatrudniona ostatnio w Zakładzie Karola Ciesielska zaangażowana jest od dawna w prace Towarzystwa Miłośników Miasta Torunia.

Zakład utrzymywał też bliskie stosunki z podobnymi komórkami naukowymi na tych uniwersytetach w Czechach i Słowacji, na których kształci się archiwistów. Stąd kilkakrotne wyjazdy kierownika Zakładu z odczytami do Pragi, Brna i Bratysławy oraz wizyty tamtejszych profesorów w Toruniu⁶⁸. Z Katedrą Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Karola w Pradze prowadzona jest stała wymiana wydawnictw. Rozwinięciu tych stosunków stoi jednak na przeszkodzie brak odpowiednich umów o współpracy akurat między tymi uniwersytetami a UMK.

W sumie można stwierdzić, że Zakład Archiwistyki w omawianym dwudziestoleciu rozwinął się i okrzepł w sposób dostateczny, by móc z powodzeniem pełnić funkcje dydaktyczne i rozwijać działalność naukową przede wszystkim z zakresu archiwistyki. Pewien cień na jego przyszłość rzuca jednak fakt wyraźnego starzenia się kadry pracowników. Jej odmłodzenie staje się najpilniejszym postulatem na najbliższe lata.

⁶⁸ Przyjeżdżali do Torunia: J. Šebánek i S. Dušková z Brna, J. Novák z Bratysławy, I. Hlaváček z Pragi. Sporadycznie odwiedzali też Zakład goście z ZSRR, Bułgarii, NRD i NRF.